

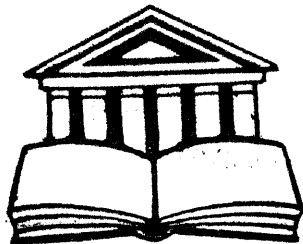
Arueng

SISU:

4

X AASTAKÄIK

1 9 3 6

Neeme Ruus — Kultuurisaavutused, kultuurkapital ja rahvakultuur.

Karl Laane — Ühe vana seltsi minevikust.

Rud. Sepp — Otsinguid väikelava kujundamisel.

Jorh — Lõpuks tants (veste).
Seltside töomailt.

Kirjanduslik ringvaade.
Uusi raamatuid.

EESTI HARIDUSLIIDU AJAKIRI

Uudisnäidendeid maalavadele.

Eesti Haridusliidu kirjastusel ilmusid trükist:

Vahtramäe vabastajad — J. Riisalo rahvatükk 4 vaatuses.
Vaga Jaagup — E. Maiste 2-vaatusline rahvatükk lauludega.
N. Goldschmidti muusika.

Noorsoonäidendid:

Teel eilu — Paul Rummo noorsoonäidend 3 vaatuses.
Rändauhind — H. Tuliku noorsoonäidend 2 vaatuses.
Kääbuste kuninganna — A. Rahula lastenäidend 1 vaatuses.

Ilmumas:

Bernhard Riives — Aino Kalda näidend 1 vaatuses. Eriti sobiv ettekandmiseks Võidupühal.
Süüdlased — Joh. Ruveni näidend 4 vaatuses.
Potilill ja karusammal — Enn Vaiguri rahvatükk 4 vaatuses.

Parukate laenukogu.

Suurim valik meeste ja naiste parukaid.

Tarvitamise tasu:

meeste parukad — 40 senti
naiste „ — 75 „

Dekoratsioonide valmistamise materjalid.

Linane dekoratsiooniriie 20—120 senti meeter.
Kardinariie 75 senti meeter.
Lavapuurid, plokid, konksud jne.

Lava valgustamiseks:

gaasilambid ja prožektorid.

Eesti Haridusliidu

Teatritarvete ladu

Tallinn, Uus tänav 2—2. Telefon 452-02.

A R E N G

EESTI HARIDUSLIIDU AJAKIRI

№ 4. 25. MAIL 1936.

IV (X) AASTAKÄIK

Kultuurisaavutused, kultuurkapital ja rahvakultuur.*)

Neeme Ruus.

Korduvalt on alla kriipsutatud seika, et Eesti võib oma kultuuri ja teaduste saavutustega seista väarikalt teiste kultuurrahvaste ja riikide peres: meie teadlasi kutsutakse sageli esinema välismaistele ja rahvusvahelistele kongressidele; valitakse neid välismaiste õppeasutuste audoktoreiks, paljud neist on leidnud ülemaailmist tunnustust oma töötulemuste kaudu ja nende töid on avaldatud rahvusvahelistes teaduslikes väljaandis; Eesti kujutav kunst on leidnud väarikat hinnangut välismaistel kunstinaätustel; meie muusika näitekunsti ja tantsu silmapaistvaimad jõud suudavad paeluda nii Soome, Prantsuse, Ameerika kui ka teiste maade kunstihuvilisi oma nauditavate ettekannetega Eesti teatrite ja kontsertide tase ei jää taha Eurvopa tasemest; paljude meie kirjandusteoste kohta on arvatud, et kui nende autorid oleksid sündinud suurrahvaste liikmetena, oleksid neist saanud maailmakuulsused; Eesti sportlasedki on saavutanud tervet maailma üllatanud meistertulemusi (laskurmeeskond Roomas, kuulitõukaja Viiding j. t.). Neile tunnustustele ja saavutustele võib olla uhke kogu rahvas.

Ühiskond toetab meil kultuurivarade loomist ja võimaldab äraelamisvõimaluse loovatele teadlastele ja kunstnikele, kir-

janikele heliloojaile, j. t. Kultuurkapitalist makseti 1934/35. eelarve aastal toetusi:

kirjanikele	Kr. 17.000
helikunstnikele	„ 12.000
kujut. kunstnikele	„ 14.500
näitlejaile	„ 11.000
ajakirjanikele	„ 6.000
teisile kultuurtegelasile	„ 11.000

Kokku Kr. 71.500

Kulturasutused saavad oma tegevuse arendamiseks, uurimuste ja õpingute sooritamiseks toetusi järgmises ulatuses: teaduslikud seltsid (ajaloo, keemia, neuroloogia, j. t.)

toetuseks	Kr. 16.000
teaduslikud seltsid kirjastuskuludeks	„ 1.000
E. Kirj. Selts toetuseks	„ 16.000
ajakirja „Loomingu“ väljaandmiseks	„ 12.500
muuseumide toetuseks	„ 19.000
kujut. kunstnike orgid	„ 1.500
teatritegelaste õpperahadeks	„ 1.250
ajakirjanike liit toetuseks	„ 1.750
helikunsti ja näitekunsti sihtkapitalid kirjastuseks	„ 3.000

Kokku Kr. 72.000

Nagu selgub, hoolitseb meie kultuurkapital ligilähedalt võrdselt kultuurtegelastele elamisvõimaluste pakkumise eest

*) Toimetus avaldab käesoleva kirjutuse vaidluse korras.

(Kr. 71.500) kui ka nende organisatsioonidele töö võimaluste loomise, töötulemuste avaldamise ja säilitamise eest (Kr. 72.000 aastas. Arvud on toodud täpsusega Kr. 500.—).

Meid, vabaharidustöö tegelasi huvitab aga ka asjaolu, kui suurel määral kasutatakse ühiskonna s. o. kogu rahva poolt kokkupandud summasid kultuurkapitali ja riigi eelarve kaudu kultuurivarade rahva hulka viimiseks. Terve rahva kultuurilist taset ei hinnata ju mitte üksi selle järele, milliseid kultuurivarasid riigis on olemas, vaid selle järele, kui suurel määral kogu rahvas saab osa kultuurisaavutustest. Kui venelastel oli möödunud sajandil terve rida maailmakuulsaid kirjanikke, heliloojaid ja teadlasi, siis ometi ei saadud veel nimetada kirjaoskamatu vene rahvast kultuurrahvaks. Ja kui meilgi saab — tänu kultuurkapitali ja riigikassa kaasabile — areneda teadus ja kunst, kuid kui rahval poleks võimalik saada osa teaduse ja kunstide saavutustest, siis ei saaks ju ometi veel areneda küllaldasel määral terve rahva, iga üksiku kodaniku kultuuriline tase.

Kirjanduse rahva hulka viijateks on avalikud raamatukogud. 1934/35. tegevusaastal oli aruande saatnud avalikke raamatukogusid 710. Lisades neile ka võrku mittekuuluvad seltside poolt ülalpeetavad ja aruanded esitamata jätnud raamatukogud, tõuseb raamatukogude arv 900-le. 1935/36. a. riigi eelarves oli aga nende toetuseks ainult Kr. 19.982.—! Kui me siis teame, et eelmisel aastal anti kirjanikele toetuseks Kr. 17.000.—, Eesti Kirjanduse Seltsile Kr. 16.000.— ja „Loomingule“ Kr. 12.500.—, s. o. kokku Kr. 45.500.—, siis näeme, kui vähesel määral on meil pööratud tähelepanu sellele, et kirjanike ja nende asutuste kaudu loodavad kultuurivarad pääseksid ka rahva sekka. — Käesolevas arvutuses pole üldse arvestatud Raamatu-aasta puhul kirjanikele jagatud auhindu ja autasusid.

Muusikaga on lugu tublisti parem. Helikunstnikud said toetuseks Kr. 12.000, kokku Kr. 14.500.—. Jättes kõrvale muusikakoolidele antavad toetused (nii nagu käesolevas kirjutuses üldse pole arvestatud koolidele antavaid summasid), leiame, et Lauljate Liit, Töölistemuusikaliit ja mõned teised vähemad muusika alal teotsevad organisatsioonid saavad kultuurkapitali ja riigi eelarve kaudu umbes Kr. 10.000.—. Lauljate j. t. muusika alal teotsevad liidud ju hoolitsevadki laulukooride ja orkestrite tegevuse arendamise, kontsertide ja laulupidude korraldamise eest, seega töötavad helikunsti saavutuste rahvale kättesaadavaks tegemiseks.

Kujutatav kunst jääb rahvale vägagi kaugele. Kunstnikele jagatakse toetuseks ja nende tööde omandamiseks Kr. 14.500.—, nende organisatsioonidele Kr. 1.500.—, kokku Kr. 16.000.—. Kunstinäituste korraldamiseks määratud summa on aga täpselt kümme korda väiksem, nimelt Kr. 1.600.—! Teame aga, et näitusigi korraldatakse peamiselt Tallinnas ja Tartus, väga harva väikesmates linnades ja maal üldse mitte. Provintsi ja maa peab leppima postkaartidelt, raamatute illustratsioonidelt ja reklaamplakatitelt, kujutava kunsti nautimisega! Raamatu-aasta puhul korraldati meil Eestis esmakordselt rändnäitusi, kus rahval oli võimalik vähemalt kunsti-pärestelt raamatu-kaantelt näha meie kujutava kunsti loomingu saavutusi. Osavõtt on neist näitustest olnud vägagi elav.

Muuseumid said toetuseks Kr. 19.000.—. Paratamatult jäävad ka muuseumides leiduvad varad rahva laiadele hulkadele kaugele; muuseumide külastajaiks on peamiselt õpilased, teadlased ja välismaade turistid.

Näitekunst on ala, mis meil Eestis pääseb mõjule suuremal määral kui ükski teine kunstiala, rääkimata teadusist. Meil on näitekunst täieliku ainuvalitseja osas ja surub kõik teised kõrvale. Näitekunst nii linnades kui maal

teatrite, kinode ja pidude näol ei lase kuigi suurel määral esile pääseda teiste kunstide ja ka intellektuaalsete alade harrastust.

Näitlejaile jagati toetuseks Kr. 11.100, õpperahadeks ja ajakirja kuludeks Kr. 1.500.—, kokku Kr. 12.500.—. Teatri-tele antavad toetused tõusevad ligi 200.000-le kroonile! Võrreldagu selle summaga raamatukogudele ja kunstinäituste korraldamiseks antavaid summasi! Arvud kõnelevad juba ise eneste eest.

Meil pole põhjust olla kadedad lavakunstitegelasile, kuna me sellega ju oleksime kadedad ka iseendile: tunneme kõik vajadust teatri järele. Aga tunneme tarvet ka heade raamatute järele! Ülim aeg oleks asuda ka teiste alade viljelemisele lavakunsti kõrval.

Sporti arendamiseks anti toetust: spordiliitudele kr. 11.000.—, maakondades kehakultuuri tegevuse arendamiseks kr. 6.500.— Tuleks ainult soovida, et sportlik tegevus ei piirduks ainult suurte võistluste korraldamisega, vaid et tõesti ka provintsilinnades, eriti aga alevites ja maal, levitatakse kehakultuuri võimlemise jms. propageerimise näol.

Teaduste saavutustest seisavad aga meil Eestis laiad rahvahulgad väga kaugel. Teadlased küll töötavad ja uurivad, on saavutanud isegi ülemaailmist tunnustust, aga meie oma põllumees, ametnik, tööline ja muu lihtsurelik informeerub neist tulemusist ainult ajalehtede kaudu. Üllatavalt väikesed on need summad, mis meil ohverdatakse selleks, et rahvale tutvustada teaduste saavutusi rahvalikkude raamatute, loengute ja muude avalikkude ettekannete kaudu.

Peale Tartu ülikoolile antavate summade said mitmesugused kultuurtegelased 1934/35. a. kultuurkapitalist toetuseks kr. 11.000.—, teaduslikud seltsid toetuseks ja kirjastuseks kr. 17.000.—, kokku kr. 28.000.—. Linnade rahvaülikoolide tegevuse arendamiseks on 1935

—36. a. eelarves kr. 4.000.—. Maal korraldavad loenguid E. Haridusliit ja Karskusliit. E. Haridusliidu eelarves on loengute ja kursuste korraldamiseks kr. 1.800.—, õpiringide tegevuse arendamiseks kr. 1.500.— ja hariduskonsulentide palgaks kr. 1.500.— E. Karskusliit kulutab instruktoritele palkadeks kr. 1.500.— ja koduse kasvatuse edendamiseks kr. 500.— Kokku kulutatakse üle riigi õpinguliseks tööks umbes kr. 10.800.—, s. o. veidi üle ühe miljoni sendi. Võrreldagu jälle seda arvu eel- mistega ja meid üllatab, et teaduste levitamiseks laia- ja hulkadesse kulutatakse meil ainult kolmandik rohkem kui spordi propageerimiseks, umbes sam palju kui muusika viljelemiseks ja — 20 korda vähem kui näitekunstile!

Isegi kui me neile summadele liidaksime ka toetused, mida saavad kõik vabaharidustöö alal teotsevad organisatsioonid, siis ei tõuse see summa ka mitte üle kr. 32.000.— Sellest aga läheb suur osa ka näitetegevusele ja muule.

*

Kahekümnenda sajandi inimene — elagu ta linnas, alevis või maal, töötagu ta põllul, käitisis või büroos, on siiski huvitatud ka kaasaegse elu arendamisest ja edusammudest. Leidub ju ka suur hulk neid, kellel vaimsed huvid puuduvad, kuid — nendegi huvisid saab äratada. Tänapäeva inimene soovib meelsasti näha peale näitlejate ja muusikute ka meie teadlasi, ta kuulaks heameelega ka mõnda ettekannet ajaloo, ühiskonnateaduse, tehnika ja ka teiste teaduste valdkonnast. Vaadeldagu vaid nende tähelepanelikke nägusid väikelinnade ja külade koolimajades ja rahvamajades, kes on tulnud kuulama ülikoolist või pealinnast kohalesõitnud lektori ettekannet! Jälgitagu vaid loengute korraldamise statistikat, kõnetatagu populaarteaduslikkude loengute kuulajaid või näituste külastajaid ja me veendume üha rohkem selles, et kaasaegne koda-

nik soovib tulla ligemale ka teistele kunstidele peale lavakunsti, ja teadustelegi.

Rahvakultuuri arendamisel ei tohiks

jätta tagaplaanile ühtegi arendavat kultuuritegurit, veel vähem õigustatud on rahva eemalhooldmine kunstide ja teaduste saavutustest.

Ühe vana seltsi minevikust.

Mõnda Õisu mõisa laenuraamatukogu asutamisest ja minevikust 50 a. eest.

Karl Laane.

Pole huvituse ta heita pilku ka nende aegade oludesse ja taotlusisse, kus tekis esimesi kultuurilise seltskondliku tegevuse algeid. Tõmmates seejuures rööpjooni tolleaegse ja tänapäeva vahel, saab meile mõistetavamaks nii mõndagi, mis ilmestab meie seltskondlikku tegevust praegu.

Kahjuks aga pole meil veel kuigi ulatuslikult uuritud seltskondliku tegevuse ja vabaharidustöö arenemist selle algeist peale ja paljugi huvitavat materjali selle kohta on läinud või minemas kaotsi, rääkimata vanemaist inimestest, kes endaga viivad hauda mõnedki ilmestavad leheküljed meie rahva varasemaist kultuurilisist ühisüritusist. Siin on kindlasti kõigile hariduslikele seltsidele kultuuriselt hinnatavaks ülesandeks — koguda ja korraldada kõik andmed ja materjalid, mis võimaldavad heita pilku kohaliku kultuurielu ja seltskondliku tegevuse minevikku. Vähemalt seltsi enda tegevusse puutuvad dokumendid tulevad säilitada seltside arhiives. (Vt. O. Liivi kirjut: „Seltside ja ühingute arhiividest.“ „Areneg“ nr. 3—1936.). Siinkohal olgu märgitud, et kodukoha kultuurielu kujunemisega lähem tutvumine annab õige huvitavaid võimalusi ka vabaharidustöö avalduste sisustamiseks, eriti õpiringes. Alles siis, kui tunneme kohapealse vabaharidustöö senist arengut, võimaldub seda teadlikult edasi kujundada. Kui vähe aga teame tavalisest kõige lähe-

magi kultuurielu minevikust. See, mis lähedal, paistab ju vahest tühisenagi, kuid ometi peitub selles palju huvitavat.

Mõneski kohas võib kohata huvitavaid inimesi või satub kätte vana dokument, mis võib jutustada mõndagi huvitavat ajast, mis juba taandunud ajalukku.

*

Ses mõttes üheks huvitavaks kohaks on looduskaunis Õisu mõis Viljandimaal, kus oma järjekordse loengringreisu puhul sattusin vanale Õisu mõisa laenuraamatukogu protokolliraamatule, mis jutustab mõndagi iseloomustavat ühest huvitavamast ajajärgust meie seltskondliku tegevuse ajaloos, nimelt m. sajandi 80-daist aastaist, mil teatavasti asutati meil esimesi laenuraamatukogusid.

Siin juures on tähelepanav asjaolu, et Õisus on kohalik mõisnik (need ju muidu tavalisest on olnud ükskõiksed, või isegi vaenulised „maarahva“ kultuurielu arendamises) kõigiti kaasa aidanud ja olnud eesotsas nimetatud laenuraamatukogu asutamisel ja korraldamisel. (Muide seda mõisnikku — A. von Sieversi — ei tule ära vahetada tuntud „verise Sieversiga“ 1905. a. päevilt, kes kuuldavasti on teist päritolu. Hoopis seevastu Õisu Sievers olevat 1905. a. isegi seisnud oma talupoegade eest.)

Nagu jutustab vanim veel praegu elavaid Õisu laenuraamatukogu tegelasi H. Kärner, oli nimetatud laenuraamatukogu „mõtte algatajaks ja hingeaks koolijuhataja Jaan Kikas, kes jäigi

kogu seltskondliku ja raamatukogu tegevuse talaks kuni tema Õisust lahkumiseni, s. o. 1896. a-ni, mil tekkis tegevuses seisak.“ Ka eelpool nimetatud protokollid on enamasti kirjutatud sama J. Kikas'e poolt, misjuures paistab neis silma tolle aja kohta väga korralik keel.

Alljärgnevalt vaatleksime lähemalt Õisu laenuraamatukogu asutamist ja tegevust esimesil aastail, iseloomustades seda väljavõtetega kõnesolevast protokolliraamatust, kusjuures toodud katkete keel on jäetud muutmata.

Õisu mõisa laenuraamatukogu asutamiskoosoleku protokollist 30. jaanuarist 1883. loeme järgmist:

„Kogu asutaja ja elusse kutsuja J. Orrav*) kõneles lühidalt asutava kogu tähtsusest ja Pärisherra A. von Siversi rohkeist avitajaist häätegedust; palus kõrget herrat alandlikuma tänu see eest vastu võtta ja laskis Pärisherrat „elada“. Kogu laulis „Nad elagu!“ —

Selle peale kõneles Pärisherra A. von Sivers mõnusa ja vaimustava sõnadega kogust ja tema kaudu eesmärgist. Kogu palus, et Pärisherra von Sivers tänase õhtuse koosoleku juhutamise enda pääle võtaks, mida palutud ka täitis.

Nüüd võeti kogu põhjuskiri läbirääkimise alla, mida punkt punktilt asutajatele ette loeti ja kogu juhataja poolt selgeste ja arusaadavalt ära seletati.“

Edasi valitakse juhatus („Eestseisus“), millesse aupresidendiks valitakse von Sievers, presidendiks J. Orrav, mõisa viinapõletaja, presidendi abiks aednik J. Tarrik, kassapidajaks mõisamasinist H. Saarm, abiks kõrtsmik ja „peenike“ tisler O. Reinbach, raamatukogu hoidjaks kohalik koolmeister J. Kikas.*)

*) Ametilt mõisa müüri-sepp ja viinapõletaja. Ilma koolihariduseta, kuid olnud ettevõtlik inimene ja kogunud ka rohkesti varandust. — Andmed H. Kärnerilt. J. Kikas kui mõtte algataja ise aga nähtavasti ei armastanud esinduslikku külge, või oli taktikaliselt tol korral parem, et välise mõtte algatajana esines mõisa ametmees. K. L.

matukogu hoidjaks kohalik koolmeister J. Kikas.*)

Vanemaist raamatukogu tegelasist kohapeal kohtame veel endist ja ka praegust mõisa tööjuhatajat H. Kärner'i, kes juba poisikesena on kaasa töötanud nimet. raamatukogus ja kellest toome pildi ja eluloolised andmed teisel. Sama Kärneri teatel „ka praegune haridusministeeriumi koolivalitsuse direktor P. Mägraken, viibides noore õpetajana suvevaheajal oma isakodus, juhatas vahetevahel laulukoori ja muud tegevust.“

Edasi loeme nimetatud protokollist:

„Valitseja hra C. Mauring tähendas, et kui uute raamatute sissekõitmise ja vanade paranduste poolt kogule takistusi ja viivitusi teele ei pea tulema, siis kohalikus koolimajas, kus raamatukogu üleval saab hoitud, ka raamatu sissekõitmise riistad peaksivad olema, ja teiseks, et kapi ühes kogu raamatutega, õnnetust eemale hoides, tulekaitse seltsisse saaks ülesse võetud. Asutajad arvasivad nõuu kiiduvääriliseks ja jätsivad kordasaatmise Eestseisuse hooleks.“

Hiljem muretsetaksegi esimeses järjekorras raamatukõitmise riistad (ja nimelt: „triinol, lõikamise hõovel, haamer, saag, õblemise press, kaks raud liineali, kolm pressi, kaks puust liineali, köidise otsa lahutamise raud, kakskümmend kaheksa pressimise lauda, papi lõikamise nuga, liimpott, kaks pinselt, sattel ja papi lõikamise penk“), milliste muretsemise kulud mõisnik võtab endale. Raamatute kõitjaks on koguhoidja, kool-

*) Nagu nähtub, koosneb juhatus peajasjalikult mõisa „hantvärkidest“. Hiljem tegelevad juhatuses veel järgmised isikud: valitseja C. Mauring, aidamees ja karjavalitseja M. Rebane, kubjas H. Reesel, valitseja Q. Laarman ja mõisa sepp H. Mägraken (Hasomini koolivalitsuse direktori P. Mägrakese vend, kes hulgal ajal on üheks agramaks ja teadlikumaks raamatukogu juhatusel liikmeks ning pärast J. Kikas't ka koguhoidjaks).

meister J. Kikas, kes saab kõite pealt 17 kop., hiljem — 25 kop.

Juba sama aasta kevadel võetakse mõisnikult raha laenuks ja ostetakse Tartust 47 rubla eest raamatuid, kusjuures saadakse kaupmehelt ka 15% hinnalalandust. Raamatute ostu teostamiseks sõidavad president J. Orav ja koguhoidja J. Kikas selleks eriti Tartu. Ühel koosolekul (1883 detsembris) üks kogu liikmeist soovib raamatuid tellida postiga, kusjuures aga selgub, et „eestseisus seda teinudki, kuid olevat möödunud juba kolm kuud, ilma et raamatud oleksid jõudnud pärale.“ (!) (Umbes samasugune lugu on raamatukogu pitsatiga, mis tellitakse Tartus juba esimese raamatuteostu puhul, kuid mis laseb siiski endale hulk aega oodata ning lõppeks, kui pitsat viimaks Tartus kätte saadakse, tuleb selle esialgsele hinnale (7 rubla) veel üle rubla juurde maksta.)

Esimeseks mureks laenuraamatukogul oli sissetulekute hankimine, milleks pikkade ettevalmistustega korraldatakse 1883. a. suvel suur basaar ja kontsert. Selle ettevalmistusist loeme protokollist (27. III 1883):

„Ka täitis see elava rõõmuga kõikide südameid, kui kuulsime, et Perisherra eelseisvat Basaari ja kontserti oma ilusas pargis lubas ära pidada lasta; muudkui selle peale peavat vaatama, et mitte puud ega lilled ära rikkunud ei saa.“

Mõisa aeda peetakse piduks sobivaks kui jõe orgu, kus nähtavasti muid rahvapidustusi on peetud, kuna seal ei saa keelata „maksuta sissetungijaid“ ja kuigi basaari kaugemale näha ei ole, võivat muusikat kuulda ka kaugemale mägede peale . . .

„Mängukoori üle, kes ja kust see saab tulema, saab edaspidi nõu peetud; siiski mida odavam, seda parem. (Muusikaks saadigi „Õisu violi ja Holstre muusikakoor“ ja hoopis tasuta!) Vihmase

ilma juhtumisel saab pidupaik mõisa väikeses rehes aset võtma.“ —

Nii nähakse ette pidu üksikasju. Luba hankimisel aitab ka mõisnik kaasa:

„Pidu ärapidamise tarvis on Perisherra lubatähe välja annud, Sillakohtu poolt aga veel kinnitamata, mille toimetamist Perisherra ka oma pääle on võtnud.“

Pidu toimubki 19. juunil samal aastal. Piletite hinnad olid I pl. 1 rbl., II pl. — 50 kop. III pl. — 20 kop. Laste pealt — 20 kop.

Pidu õnnestub, andes üldsissetulekut 425 rbl. 86 kop., millest puhast ülejääki 183 rbl. 71 kop. Piduraruande juures on märkus:

„Siin juures tuleb tähendada, et üleval nimetatud sissetuleku ja väljamineku summa seas buffeti tarvidused on, mis küll raha summa, niisasti sissetulekus kui väljaminekus kõrgendasivad, aga otstarbe heaks mitte punast kopikatki ei suutnud anda.“

Pidu ülejääk „pandi kasude pääle“ — panka.

Hiljem korraldatakse igal aastal 1—3 suuremat pidu, mis kujunevad ümbruskonnas suursündmuseks. Pidude kohta kirjutab H. Kärner nende ridade kirjutajale järgmist:

„Need said põhjalikult ette valmistatud. Laulu- ja muusikakooridel olid palad hästi kätte õpitud, näidendid olid saanud põhjaliku läbitöötamise. Pidurahu aeg ja pidu ise oli laialdasele ümbruskonnale suursündmuseks. Pidulisi kogunes sadu. Ei ole ju midu mõeldav, et tavaline pidu kassa oli 100 rubla ümber, kuid oli ka 500 rublalisi kassasid. Pidudel sageli korraldati suurejoonelisi näitemüüke, samuti oli alati rikkalik einelaud, sest pidulised viibisid peokohal pikemat aega — kuni 24 tundi. Alati püüti hästi hoolitseda ka meeoleu eest.

Sagedamini oli muusika pakkujaks hää Holstre pasunakoor tuntud Pulleritsu koolijuhataja Aavik'u (prof. Juhan Aavik'u isa) juhatusel.“

Koos pidulistega otsustatakse kogule „ise oma lipp osta, 8 küünart pikk; kolm värvi: valge, sinine, punane.“ Lipu nime „sehkendamise“ võttis endale kogupidaja J. Kikas 1 rbl. 30 kop. eest ja „välja õmblemine“ kogupidaja abikaasa 10 rubla eest. Seejuures kirjutatakse ette: „Tähed peavad kõllatse villase lõngaga sisse õmmeldud saama.“

*

Raamatukogu sisulisest küljest kirjutab H. K ä r n e r eelnimetatud kirjutuses:

„Mis puutub asutatud raamatukogu sisulisse külge, siis sisaldas see kõik tolleaegse parima kirjanduse ja kuna raamatuid ilmus tol ajal veel vähe, siis võib ütelda, et kogusse muretseti kõik ilmuv eestikeelne kirjandus.“

Iseloomustav on raamatukogu täiendamise suhtes protok. 30. juunist 1883. a., millest näeme ka ärkamisaja tähtsamate tegelaste osavõttu maa hariduspüüetest:

„... Ka teatas veel seesama kõneleja (J. Orrav), et ta dr. M. Veskega, kes siit läbi reisib, jutul olnud ja see mõned raamatute nimed, mis oma tähtsuse poolest ees seisavad, kõnelejale üles annud. Veel olevat dr. Veske soovinud iga aasta meie raamatukogu seisust aruannet Eesti Kirjameestele sisse saata.“

Missugune suur küsimus tol ajal oli ilmuvate raamatute kohta andmete saamine, näitab seegi, et pöördutakse ka kogu tarvitajate poole, et need „teada annaksivad uusi raamatuid, et kui ülesantud raamatud kõlblikud, neid siis kogusse saaks ostetud; ka noodiraamatuid“. Raamatute muretsemiseks summasid aga leidus, ka ei olevat mõisnik teinud

mingeid ettekirjutusi raamatute valikus. (Teade H. Kärnerilt.)

Kuidas kogus leiduvaid raamatuid teha kogu tarvitajale teatavaks, selle kohta loeme (protok. 18. XII 1883): — „Perisherra andis nõu, üks „Ruttukirjutaja“ (Hektograph ehk Sajakordne kirjutaja) muretseada. Arvati hääks.“ Ning selle kasutamisest: „Muidugi peab kogupidaja ehk üks kõik, kes seda kirjutamist toimetab, iga poogna pealt vaeva väärilist tasumist (palka) saama. On „sajakordne kirjutaja“ muretsetud, siis võib raamatute nimekiri kirjutatud saada, et inimesed igaüks juba oma kodus ära näha võivad, missugused raamatud kogus ja missuguseid nemad lugeda soovivad.“

Ka arutletakse koosolekuil elavalt raamatukogu korrastamise küsimusi. Raamatute nimekirja jaoks on muretsetud vastavad nimekirjade raamatud, kus muretsetud raamatud registreeritakse. Nende „nööri raamatute“ muretsemisest ja väärtuse hindamisest loeme (protok. 8. II 1883). „President andis ette, et ta Raamatukogu korrastamise jaoks 4 suurt nööriraamatut on ostnud; raamatud on kõigiti kõlblikud ja kaunid; nende hind on ühte kokku 8 rubla hõb.“

Kuidas nimekirjad olid korraldatud, sellest protokollid ei kõnele, küll aga peetakse järgmist nõu:

„Lugemise raamatuile esimese kaane peale tarvis üks sildike trükikida lasta, kus raamatu number ja hind, lugemise aeg, lugemise hind (tarvitamistasu K. L.) aasta ja nädala pealt ja märkused ja tähelepanemised raamatu hoidmise kohta peal seisavad“ (prot. 22. sept. 1883).

Peale raamatute tellitakse kogusse ka ajaleht „Olevik“ ja „Meelejahutaja“.

*

Esimene aasta on täis uusi kavatsusi ja ka tegusid, kuid järgmisil kaob hoog. Ka nurisetakse, et „eestseisuse“ liikmed ei käi korralikult koosolekuil. (Lugejad ehk koguliikmed seisid muidugi tegevuse

arendamisest passiivselt eemal.) Sellest loeme protokollist (25.III 1883):

„Viimaks võeti üks asi läbirääkimise alla ja nimelt: eestseisuse liigete halb koosolekule ilmumine. — Koosoleku päev jõuab kätte, mõned tulevad aegsasti kokku, aga teised tulevad liig hilja ehk mitte sugugi — ning vaevavad sellega neid, kes aegsasti koosolekule on jõudnud.“

(Eks valitse see vana viga veel paljudes kohtades tänapäevgi! K. L.) Kuid sellele puudusele leiti järgmine „vastumürk“.

„Tehti otsuseks: kogu pidaja annab kõige hiljem kolm päeva enne koosolekut kõigile Eestseisuse liigetele käsud välja,*) kellel aga mitte võimalik ei ole tulla, peab ennast kirjalikult ehk suusõnalikult kogupidaja ees vabandama ja kogupidaja koosoleku algusel enne protokollile ette lugemist avaldama, kes koosolekule saavad ilmuma. Kes kumbkit ei tee, ei vabanda ja siiski tulemata jääb, maksab iga korra eest 50 kop. trahvi.“

Hiljem loeme protokollidest korduvalt niisuguseist trahvimisist, mis ka nähtavasti vastuvaieldamatult täidetakse, kuna — eestseisuses olla oli ju ka auasjaks.

*

Kord aastas peeti ka koguliikmete (lugejate, üldist koosolekut, millest anti teada kuulutusega avalikus kohas. Niisuguseil koosolekudel kord kogupidaja pidas ka lühikese kõne „raamatu lugemise tulust, neid oma sisu järele liiki-desse jagades“ (prot. 18. XII 1883).

*) Siin on aga koguhoidja enda kannatus lõpenud, kes oli ühtlasi ka kirjatolmetajaks; kuna ta nähtavasti pole ise kõnesoleva otsuse tegemise juures olnud, on ta samas lisanud oma märkuse protokollis sulgudesse: („Väga ilus, ilma puutuva inimese juuresolekuta niisugust koormat tõise õlgade peale laduda, ilma et ta seda oleks lubanud toimetada võtta ja pääleegi protokollis jäädavaks sääduseks maha kirjutada!?”)

Seesuguseid üldkoosolekuid nimetati ka „aastapäevadeks“, kus „igauks liige vabatahtlikult oma arvamisi ja mõtteid ühe ehk teise kohta avaldada võib.“ Seda võimalust kasutati aga üldiselt siiski vähe. Näiteks siiski üks juhtum:

„Hans Tikko päris seletust selle kohta, miks temal, kui liikmel, mõni aeg raamatuid lugeda ei olevat antud? — Et see seletus üht paise kohta meie noore rahva seas oleks välja paista lasknud, jäāti ta kui haisev puruhunnik, segamata“ (!) (prot. 16. XII 1884.)

Huvitav on märkida, et Õisu mõisa laenuraamatukogu töötas nähtavasti aastaid ainult mõisniku enda vastutusel, kuna, nagu nähtub protokollidest, ei leia põhikirja, mis küll juba esimesel koosolekul vastu võeti, niipea kubernangu valitsuses kinnitamist. Seepärast ei saada ka põhikirja paljundada ja hoitakse see kindlas kohas, võimaldades liigetel sellega tutvuda ainult „üldistel kokkutulemistel.“

*

Nagu juba märgitud, raugneb pikka-mööda esimese aasta suur hoog, ka väheneb kirjast liikmete arv, kuni viimaks kogu tegevus jääb päriselt seisma (1889—1905). 1905. a. saab Õisu laenuraamatukogu jälle tegevuseks loa, mille järele näeme ka selle elavnemist. Aktiivselt töötab nüüd kaasa ka H. Mägraken, kes täidab koguhoidja ülesandeid.

1913. a. suigub aga raamatukogu uuesti varjusurma, kuni 1923. a-ni, mil võetakse vastu uus põhikirja ja selts hakkab tegutsema „Õisu Lugemisringina“.

Seltsi tähtsamaks avalduseks on endiselt raamatukogu üleval pidamine (mis aga pole siiski võetud avalike rmtkogude võrku, kuna see toovat korrashoiu kohta suuremaid nõudeid!). Kogus on 1215 köidet, kusjuures aegunud raamatud on maha arvatud. Lugejaist on 28 Õisu piimanduskooli õpilast ja umbes 30 väljaspoolt. RA puhul on muretsetud kogusse ligemale 70 uut teost. Koguhoidjaks on prl. I. L ott.

Seltsi tegevust juhib Õisu õppemeie-
rei juhataja Aug. Kõrgesaar, kes püüab seltsi tegevust arendada ka teistel vabaharidustööaladel, milleks aga kohalikud olukorrad ei paku siiski kuigi lootusrikkaid väljavaateid. Suuremate puudustena märgitakse kohapeal aktiivsete ja asjatundlike juhtide puudust (kohal. haritlased kui eriteadlased hoiduvad eemale vabaharidustöö avaldusis!). Ka annab tunda seltsi oma rahvamaja puudumine, mille soetamine on küll kavatsusel, ja milleks isegi hoone — end. mõisa „teraviskamise hoone“ — oleks sobiv, kuid mille rahvamajaks muutmise vastu on olnud need, kelle hooldamisele see kuulub. Üle 50 aastane raamatukogu ise aga pole jõudnud, vaatamata oma auväärsele vanadusele, saada tunnustuslikku asukohta, vaid peab leppima Õisu piimanduskooli (end. Sieversi härrastemaja) keldriga, kuhu pääseb kaudu kitsaid ja kõveraid koridere. Ja, nagu näha, pole selle tee käijaid siin just väga palju!

Siinse vabaharidustöö ja seltskondliku tegevuse kohta tänapäeval kurdab vana „veteraan“ H. Kärner oma kirjas:

„Kui kõrvutada praegust seltsielu taset kohapääl koondisega, siis tundub, nagu oleks see tublisti läinud tagasi!“

Millega seletada aga, et nad 50 aastat, mil on tegutsenud kohalik raamatukogu, ei ole siiski suutnud ümbruskonna inimesi mõjuvamalt kaasa haarata sügavamaile ja järjekindlamaile hariduspüüetele seltskondlikul teel? Kas pole siin küsimus oluline nagu Viljandimaa seltskondliku tegevuse suhteski, kuna siit on ju lähtunud mõnedki esimesed jõulised algatused, tänapäeval kohtame aga roh-

kem ükskõiksust kui mõneski teises kohas? Õisu seltsi tegevuse suhtes tuleks aga võtta arvesse veel selle tekkimist ja arenemist mõisa miljöös, rohkem mõisa-ametnike ettevõtetena, suuremate hulkade jäädes rohkem moonamehelikeks pealtvaatajaiks, kelles pole tekkinud, vaatamata võimalusile, seesmist arusaamist ja kaasatõotamise tahet. Kuna siinse seltsitegevuse arendajaiks on peamiselt „kõrgemal seisvad hantvärgid“, on see tegevus laiema hulga — mõisarahva — silmis jäänud nagu mingiks eraldatuks, kaugeks maaks — piduks mõisa pargis, kus oldi ikka peamiselt vaid imetlejaiks, mitte aga nagu väljas oru kaldal looduses, kus ise oleks saanud vabalt täie suuga kaasa hõisata. Küll on küllalt hoolitsetud selle eest, et raamatuid koguda ja teha ka kättesaadavaks, vähe aga on kantud tõsist hoolt seesmise huvi äratamiseks ja arendamiseks. Raamat aga, ilma teadliku seesmise arendava tegevuse korraldamiseta üksi veel ei loo sügavamaid kultuurilisi traditsioone, ta võib, nagu näha, jääda isegi võõraks. Ka paistab, et siin, nagu mujalgi kaunis üldiselt, eriti Lõuna-Eestis, domineerivad rohkem majanduslikud huvid ja kõigel muul, mis ei ole seotud otsekoheste kasudega, tuleb leppida kasinurgaga.

Nii Õisu. Kuid ka paljudes teistes kohtades seisame vabaharidustöös suure küsimuse ees — kuidas muuta seltskondliku tegevuse kultuurilised avaldused mitte ainult üksikute paremaiks püüeteks, vaid ka laiemate hulkade läbituntud tarbeks, et need tunded, mille esimesi vagnid leiame juba minevikust, leiaksid tänapäeval mõjuva avalduse ja süsteemikindlama teokssaamise.

LEIDKE

„ARENGULE“

UUSI SÕPRU!

Otsinguist väikelava kujundamisel.

Valgusest ja ta halvast ekraanist.

Rud. Sepp.

Kuni läinud aastani võis märkida väikelava dekoratsioonitöö arengus teatud rahu-likku järjekindlust. Otsinguline tegevus toimus tasapisi, peamiselt puhttehniliste küsimuste piirkonnas. See ei ulatanud haarama uusi, senikäsitlemataid alasid ega arvustama valitsevaid arvamusi. Dekoraatori peamise tööriistana püsis aukohal pintsel. Avaramate võimaluste puhul täienes kulisside tagavara komplektide hulk. Paarist gaasilaterna soetamisest jätkus, et saada võistlusvõimeliseks elektri valgustusega. Oluline vahe pisima ja suurima lava vahel peitus peamiselt selles saladuses, et viimasele dekoratsioonide valmistamisel kulus mitmekordselt rohkem materjali.

Möödunud tegevusaastat võib pidada aga teatud määral erandlikuks lüliks. Vaatamata tavaliseks saanud võimaluste nappusele, on see siiski suutnud haarata üht seni käsitlematut ala (valgustusküsimust) ning andnud ühe senistest erineva lava (Tamsalus). Kuigi ehk

kummalgi juhul aasta tegevus pole püstitanud muutusi põhjendavaid tõendusid, siis ometi on ta näidanud, et käärimine on alanud.

Valgustusküsimus on olnud üheks pinevaks küsimuseks meie väikelava dekoratsiooni arengu kestel. Et see siiski nii tõrksalt paigal püsis, on ehk seletatav seega, et ta tõelist suurus pole siiski mõistetud. Et see võis olla piduriks väikelava dekoratsiooni arengu suundumisel hoopis teisele võimalusile, pole kuigi võrd selge ehk käesoleval hetkelgi. Kahtlemata meie seniseil põhimõttele korraldatud väikelaval, kus lava valgusele on antud ainuüksi valgustamise ülesanded, polegi eeldusi valgustusküsimuse ulatuslikumaks arenemiseks. Hoopis ulatuslikumad võimalused valgustusküsimuse arenemiseks avanevad alles sellisel laval, kus lavapildi moodustamisel kaob maalitud pindade ainuvalitsus valguse osatähtsuse tõusuga, või kus lavapildi konstrueerimisel lähtutaksegi valgusest enesest.

Lõpuks tants.

Peoõhtu lähemas minevikus —
või ka olevikus?

Jorhi veste.

Oli sinkjas-roheline suveõhtu, kui täpselt kell 20.25 otsustasime minna naaberkihelkonna haridus-seltsi segaeeskavaga peo-õhtule. Nõnda seisid kavas.

Peo algus pidi olema kell 20 (8 õhtul), kuid Otu ütles, et küll jõuame õigeks ajaks päralt. Meilt sinna oli ainult kaksteistkümmend kilomeetrit ja me läksime jalgrattail.

Üks tund ja kakskümmend kaheksa minutit oli möödunud peo algusest, kui jõudsime naaberkihelkonna haridus-seltsi saali, kuhu teisigi kaaskodanikke oli kogunenud kaugelt üle poole

tosina. Teised peolised kükitasid mäenõlvakul või viitsid jalutamiseга oma kallist aega. Tegevus oli kõikjal väga hoogne, eriti peotege-laste hulgas. Haridus-seltsi esimees palus Otult ratasit ja sõitis lähemasse viinapoodi — 8 km — et õnnestuva peo arvel tuua 3 liitrit valget: üks laulukoori juhile, teine orkestrijuhile ja kolmas valla teenelisemale näitlejale. See oli nõnda kestnud juba kümme aastat ja selle üle ei imestanud enam keegi.

Laulukoor tegi kõrvaltoas viimaseid harjutusi ja õppis ennast- ning teisisalgavalt uusi-mat löökpala, mille noodid olid saabunud õhtuse postiga kell 17.41. Bassi soolo ja aldi kaks viimast rida hakkasid juba minema, kuid esimene hää ei saanud kuidagi tooni sisse ja tenor nikastas iga kolme minuti takka oma

Äärmiselt lihtne, kuid siiski kunstiküps lavaline pilditervik ei ole mõeldav piinlikult valitud valguse jaotuseta.

Kui kutseline teater ei anna meile siin rakendatavaid näpunäiteid, siis ei tohiks me sellest veel heidutatud olla. Meie ei tohi unustada, et kutseline teater omab hoopis teisi võimalusi ja kujunenud traditsioone, mille tõttu ta ei tarvitse ega tohigi suunduda otsinguile, mis viivad äärmise lihtsustatuse poole.

Möödunud tegevusaasta saavutused valgustusküsimusis ei oma siin veel mingit suundamääravat väärtust. Kui paaril, kolmel laval on tehtud esimesed sammud lavavalgustuse soetamiseks, siis ei piisa sellest veel korralikuks lava valgustamisekski, ja nii ei või juttu olla selle jätkumisest lavapildi ehitamiseks. Mainitud saavutuse väärtus seisab vahest selles, et seega on see, seni nii tõrksalt paigal püsinud kivi ometi kord veerema pääsenud. Selle liikumise ulatuse ja suunagi määrab alles edaspidine areng, sõltuvalt peamiselt põhimõttest, mis määravad väikelava tulevase korraldamise. Antud ulatuses valgustuse soetamine jääb aga hädavajaliseks, pääsegu maksusele mis tahes põhimõtted, ainult kui need ei ulata eitama eesriide avanemist üldse.

Kui mitte olulisem, siis vähemalt erakordsem, muidugi ka vaieldavam, on teine möödunud aasta saavutus, s. o. Tamsalu lava. Olulise uudisena selle lava puhul on asjaolu, et

kõrisõlme. Asjast pidi saama aga asi, laul tuli õppida, sest muidu oleks kadunud peo-kavast „sega-eeskava“.

Näitejuht ootas näidendi naisosalist, kellele oli saadetud osa kätte kuue päeva eest ja kes pidi õhtuse mootor-rongiga saabuma Elvast tädiipoja pulmast. Et ta seni ei olnud veel ilmunud, kalduti mitmeile arvamusele: kas vooimees ei sõitnud õigeaks ajaks jaama vastu, või näidendi osa ja alandlik palve näidendis kaasamängimiseks ei saanud üldse Elvasse. Asju lubati veel järele pärida ja kas või telefoni teel klaarida. Lootusi peo heaks kordaminekuks oli siiski veel palju ja enne peo algust taheti teha kindlasti näidendi peaproov. Teisi harjutusi ei olnud võimalik varem korraldada, sest ilmad olid õhtuti imeilusad ja

vaatamata suurile kulutusile lava sisustamiseks, pole saavutatud siin kulisside tagavara komplekte. Võib õigusega öelda, et suured summad on siin kulutatud otse selleks, et lahti saada tagavara komplektide-hulgast. Siin on seega toimitud vastupidiselt seni valitsevale lava sisustamise põhimõttele, mille sihiks oli anda lavale võimalikult rohkem valmis kulissimaterjali vajalikkude lavapiltide moodustamiseks.

Mainitud põhimõte on kasvanud välja paratamatusena väikelavale osaks saanud arengu käigus. Kui väikelava jäi kogu oma olemusega kutselise teatri jälgijaks, siis ei suutnud ta ka lava dekoratsiooni küsimusis end oma patroonist lahti öelda. Et aga siin ei tulnud ülesannetega toime oma jõul, on kahjatsemisväärne, ja võib tingitud olla sellest, et 1) sel alal osutus käegakatsutavamaks eneseabitus, kui näiteks osa kandmisel, kus tegelikult osutub vähemalt võimalikuks rakendumine ka vähimategi eelteadmisteta; 2) siin oli tegelikult rakendatav oskeline tööjõud.

Et aga oskusele tööjõu pidev rakendamine ei olnud nois, organiseerimatus oludes teostatav, siis rakendati seda ainult üksikjuhudel. Nii kujunes ta ülesandeks dekoratsioonide valmistamine mitte teatud, vaid võimalikele lavastustele. Viimane asjaolu määras juba paratamatult kindlaks põhimõttelise erinevuse kutselise teatri ja väikelava dekoraatori ülesannetes. Kui esimene töö-

näitlejad ei tulnud kokku. Sellest polnud aga vigagi, sest osalised olid lubanud oma osadega kodus tutvuda.

See oli kõik n. n. kulisside taga. Saalis aga haridus-seitsi kassameister saatis uksevahi õpetajamaja juurde lauda paluma piletite müügiks, ise sõitis koju seltsi pitsati järele, sest piletid olid veel tembeldamata. Vallavanem oli ise peol ja lubas piletid otsekohe registreerida. Registreerimata piletitega ei tohi ju pidu üldse korraldada. Kirjatoimetaja oli sõitnud linna grimm'i ja eesriide nõõri järele — ja ei olnud ka veel tagasi. Eesriide oli kinnitatud seni rõhknaeltega lakke.

Ainukene mees, kes vaba, oli seltsimaja varavalvaja. Tema hooleks usaldati saali valgustuse eest muretsemine, pinkide kohale pai-

tab üksikeseme kallal selleks, et see teeniks paremini teatud ainust tõe, meeololu, — siis teine sama eseme pidi andma kõigi võimalikude meeololude teenimiseks — seega paratamatult vastupidise, võimalikult neutraalse, meelolutu.

Ükskõik kui täielik selliste neutraalsete lavapildi üksikosade tagavara ka ei oleks — nendega võiks vahest küll kätte saada kõik vajalikud lavapiltide skeemid, — kuid meeololu nendega küll kätte ei saa. Ja kas isegi kehv mäng ei suudaks ennem hingestada tühja lava, kui sellist surnud pindade konstruksiooni?

Mis moodustab siis Tamsalu lava sisustuse ja millega tahab see asendada siin hüljatud põhimõtteid?

Olulisema lava sisustuse annavad siin kaks ringhorisonti (üks valgustundeline hele ja teine valgustneelav must) ning moodsalt algatatud lavavalgustus-seadeldist. Neutraalseid lavapildi üksikosi on väga napilt, vahest kõige hädavajalisemaid ülemineku ajajärgule.

Heleda ringhorisondi vajalikus on vaidlematuks saanud ja seepärast sellel peatuda ei tuleks.

Teine, valgustneelav ringhorisont on meil esmakordne ja seepärast tuleks seda pikemalt sõeluda.

Kõigepealt olgu toodud vastuväited:

1) meie kutselises teatriski pole seda.

gutamine ja nummerdamine. Tema auväärne abikaasa hooldas riidelat, sest tal oli niivõrd kogukas kehaehitus, et kui asetus uksele, siis keegi ei pääsnud omavolliselt riidelasse.

Nooremate peoliste kaasabil ja ühendatud moraalsel ja ürgjõul tassiti pingid pööningult alla, löödi tolmust lagedaks ja lapiti lagunenud osad raudnaelttega kinni. Mu sõber Otu, kes alati valmis ning püüdlik vabaharidustege-lane, maalis pinkidele valge kriidiga järjekorranumbrid. Et siis saab pidu kiiremini pihta hakata. Varavalvaja oli selle eest väga tänulik ja kinkis Otule väärrika heateo hindamise märgiks ülejäänud kriiditüki, et vast tuleb kodus vaja. Lubas ette kanda juhatusese, et kriiditükk kulus hädavajalikeks toimetusiiks.

2) See ei ole midagi muud, kui komplekt musti kardinaid (väikelava dekoratsiooni küsimusis vahest meie kompetentsema asjatundja tunnustus sellele).

Esimese väite ümberlukkamiseks jätkuks vahest märkimisest, et kutseline teater ei vaja väga lihtsustatud vahendeid. Kuid olgu lisatud — sel määral, mil teater vajab musta ringhorisonti, on tal see olemas. Kui on jäetud valgustamata hele horisont ja suurem osa mänguruumist, on avaral laval antudki see. Ruumalalt piiratud laval aga ei anna selline kombinatsioon tulemusi. Siin ringhorisont ei asu valgustet aladest selleks küllalt eemal, et jääda vajaliselt valgustamata.

Kui jääb paikapidavaks teine väide, et must ringhorisont ei ole midagi enam, kui komplekt käsitlustehniliselt teisiti ja ühtlasi kulukamalt rakendatud kardinaid — kas ka siis õigustaks see end?

Kardinaid meie väikelaval leiavad käsitamist peamiselt siseruumi piltide moodustamisel, kus nende peamiseks ülesandeks jääb mänguruumi eraldamine tagalavast.

Ainsa kardinat-komplekti puhul (nagu meil tegelikult on) ei saa olla nende värv enamikjuhtudel otsitavat lavapilti täiendav. Kuid värv ei saa jääda kunagi ka erapooletuks. Siit järeldus, et ainsa värvilise kardinat komplekti rakendamisega teotseme enamikjuhtudel vastupidiselt oma püüetele. Tagafoonina ra-

Täbaram lugu oli valgustusega, s. t. lam-pidega. Neid haridusseltsil ei olnud. Kahe veski omanik — va heasüdamlik ja vaimuharidust agaralt pooldav inimene — lubas seltsi juubelipidustusteks ühekordseks tarvitamiseks peretoast suure laelambi, mis oli silindrita ja seisnud jõude juba kauemat aega. See lamp kõlbas ülihästi koridori, sest seal ei olnud vaja suurt valgust ja suits pääses uksest kergesti välja. Saali jaoks hangiti õpetajalt suur kupliga (ja silindriga) laualamp, mis asetati kesk saali kõrge lillepostamendi otsa ja mille juurde seati valvur, et inimesed ei tõukaks ümber kallist lampi. Lavavalgustusega otsustati kombineerida sedasi, et ettekanneteks viiakse laualamp näitelavale, kuna vaheaegadeks ta transporteeritakse saali tagasi. Väga lihtne ja otstarbekohane!

kendatavamaks ainsaks komplektiks oleks värvilt selline, mis otsitavaile lavapiittidele suhtuks neutraalselt — seega värvilt hall.

Kui meie käsitame kardinat komplekti kui lava mänguruumi tagalavast poolitavat vahetekki (teistes olukordades neil ei saa olla midagi ühist musta horisondiga), siis horisondina antud variatsiooni paremuseks on:

- a) lava mänguruum jääb avaramaks;
- b) tagalava isoleeritus mänguruumist igal juhul on kindlustatud, ja seda kontrollimiseaja kuluta;
- c) tehniline käsitus võrratult hõlpsam;
- d) jäävad vabaks 4—6 tõmbi, mis olid rakendunud kardinatena antud teisendi ülesseadeldiseks.

Seega toodud ainult vaidlematud, puhttehnilist paremust märkivad asjaolud. Nende väärtust mina isiklikult ülekulutatud rahasumma väärtusega kõrvutada ei oska, kuid usaldaksin selle küsimuse lahendamise igäihe kätte, kel lavatingimusist vähekenegi on aimu.

Kuid — kas must horisont on ainult komplekt kardinad? Selgus, et kardinad vahetekina ei oma värviväärtust. Oma skeemaatilise asetuse tõttu (alati poognaline) ei oma nad ka mingit väärtust ruumi ümbervormimisel. Seega: kui nad ei oma ei värvi ega vormiväärtust, siis ei saa nad kõne alla tulla lavapildi konstruktsiooni vahendina. Nende

ainsaks ülesandeks jääb seega tõeliselt ainult mänguruumi eraldamine tagalavast.

Selliseks pinnaks kõlbab ainult niisugune, mis suhtub otsitavale lavapildile sobivalt, vähemalt neutraalsuse piirides. Kui ta seda ei ole — sisaldab mingit võrrast väärtust (sobimatut värvi, vormi, jaotust), ei kõlba ta selleks enam. Kui see pind aga vastab neile nõudele, siis sellisel foonil on mäng juba võimalik, ning sellist vahetekki võib käsitada kui lavapildi neutraalset tagaseina.

Hall kardinat komplekt ei sisalda küll võrrast värviväärtust, kuid selle sobiva värviväärtuse esitavad nad tükeldatult. Ja see tükeldamine on toimunud nii õnnetult, et valgustuse abil see puudus ei kahane, vaid kohutavalt kasvab. Seega kardinat komplekt tagafoonina, samuti vahetekina ei saa tulla tõsiselt kõne alla.

Et aga ringhorisondina antud pind ei sisalda neid puudusi, siis kõlbab ta mänguruumi tagafooniks. Seega musta ringhorisondi erinevus kardinast (muidugi ainult piirides, kus nad saavad võrreldavad olla) seisab selles, et must horisont tõepoolest on see, mida kardinad pidi olema.

Musta horisondi ja kardinat kõrvutlemiseks aluste otsimisel imnes, et see osutus võimalikuks ainult vägivaldses olukorras, kus kardinast sai ära kistud talle iseloomulik omadus — värvilisus. Kuigi see toimus väga põhjendatult, kuid et see sellega haaras otse

Kella poole kahesteistkümneks jõuti kõigi ettevalmistustega õnnelikult lõpule ja hakati otsima kella, mille lunastav helin kuulutaks ettekannete peatset algust. Kuid kella ei leidunud kuski. Siis paluti jälle Otut, et see lubaks lahti muukida oma rattakella, mis asendaks puuduva hädavajaliku eseme. Ratas haridus-seltsi esmiehega ja monopoli-omaniku ilusa tütrekesega oli saabunud just. Otu tegi kõik, et toetada kodukultuuri levikut!

Pärast kolmandat kella suflöör pugesi kasti, kuid ronis sealt aga jälle kohe välja ja palus publikult teravat nuga, sest kirjatoimetaja, kes jõudis linnast tagasi õigeaks ajaks nagu üle noatera, oli toonud etteütlejale vahivastse näidendiraamatu, sest vana oli ainukesena pearaamatuna saadetud Elvasse ja sinna ununenud.

Elva primadonna saabus ise kogu oma olemusega nagu kord ja kohus, ainult ühine peaproov jäi aja puudusel pidamata. Näitlejaid tutvustati üksteisega ja seletati veel, mis osa keegi peab mängima. Et segadust ei tekiks!

Kui suflöör oli pugunud uuesti kasti ja kammind juuksed hoolega siledaks — too kast oli pisut madal ja suflööri pea jäi kogu ettekannete ajaks publikule nautida — hakkas eesriie värisema, lava võppuma ja nõõrid liikuma, mis oli vastuvaidlematuks tunnusmärgiks, et eesriiet taheti eest ära tõmmata. Nõõrimuretsed olid ähmi ja suure rutuga unustanud toomast kaht tühja niidirulli, ja nõõr ei tahtnud seepärast kuidagi libiseda üle roostetanud raudnaelte. Seltsi esimees sikutas ise oma kätega eesriide kõrvale, ja konstaabel, kes

kardina olu, teeb küsitavaks ta väärtuse laval üldse, siis ei saa seda küsimust siinkohal veel lõpetatuks lugeda. Nägime, et oma värvi, oma olulise, kardin kaotas olukorras, kus ta pidi täitma teatud kindlaksmääratud ülesannet. Kuid seega pole tõendatud veel kardina, kui värvilise pinna väärtusetus, vaid ainult sobimatus võõraks ülesandeks. Siit järgneb, et kardinatega kui siseruumi tagafooniaga tuleb toimida analoogiliselt sellele, mis on toimunud juba välispiltide sobimatu tagafooni (metsa komplekti) ümbermoodustamisega ringhorisondiks. Kuid kardinat kui värvilist pinda käsitleme siseruumide moodustamisel vahest nii, nagu üksikut puud ringõhu foonil.

Seega on teostunud kardina seniste ülesannete kaheks jagunemine — või õigemini ta vabanemine sobimatust kõrvalülesandest. Ja ainult nii ta saab tagasi täiel määral selle asendamatu väärtuse, mida ta omab värvilise pinnamaterjalina teiste lavapildi konstruktsiooni osade keskel. Kuid musta horisondi toomisega ei ole vabastatud kõrvalülesandeist mitte üksi kardinad, vaid kõik teised siseruumi pildi konstruktsiooni osad.

Miks siis aga must horisont, kui otse värvilt neutraalset, seega halli tagafooni?

Kardinad oma asetusest olid väga ebasoodsad valgusele. Kui tahtsime nendega anda võimalikult enamat arvu lavapildi tagafoone, siis ei saanud meie arvestada valgusega,

oli sattunud istuma vasakpoolse pingi otsale, aitas teda saalist kaasa, kinnitades eesriide otsa lava toetulba taha.

Esimeseks päevakorra punktiks oli kõne ja tervitused, teiseks — segakoori kontsert seltsi laulukoorilt, elukindlustus-seltsi agendi juhatusel ja kolmandaks Fr. Bulla, Ric. Makaronski, Sch. Latčinkovitsky ja Carolle Mannehänseni kuuveaatuseline külakomöödia „Aia ahtakene auk ehk kirju kassi kahekordsed pulmad“.

Kõnega esines seltsi esimees, kel suured teened raudbetoon veskitammi ehitamisel ja vana magasiaida remonteerimisel ning kes andis Asutava Kogu valimistel oma hääle kõigile erakonnile. Kõne lõpul ta pani ette laulda kolmekordne „Ta elagu!“ ja viis lambi saalist

vaid pidime lähtuma kardinaist enestest. Nende täpne toon oli väga oluline.

Ringhorisondi puhul, kus tagafooni pind asetseb valguse suhtes kõigiti soodsalt, ei pea meie rippuma tagafooni tooni küljes, vaid võime lähtuda valgusest — ta mõjust tagafooni pinnale.

Valguse mõjust pindadele teame, et valguse tugevusest ja värvusest oleneb pindade (ka värviliste) toon ja värvisügavus. Ühtlasi teame ka, et kõikide nende pindade toon, millise nad omavad minimaalsemais valgustingimuses (üldse veel nähtavuse piiril), on valgusega muudetav ainult heledama suunas. Olulise tähtsuse siin omab veel pinna iseloom. (Sellelt seisukohalt võiks väga huvitavaid tulemusi anda hõredate pindade, nagu loor, marle, jne. lähem uurimus laval rakendatavuse seisukohalt.)

Lähtudes valguse mõjust erisugustele pindadele, võime käsitada musta kui hallide kõige pikema skaala alust.

Kui meie lähtuksime sellest, et lavapilte ehitada ainult hallile foonile, seega värvi suhtes neutraalsele pinnale, siis ei oleks nii oluline skaala ulatus, kui selle (keskmise piirkonna) nihutatavus värvide poole. Sest selleks, et hall toon sobiks teatud värvide kombinatsiooni aluseks kõige paremini, ei olene niiväga selle tooni asukohast skaalas, kuivõrd hoiakust ühe või teise värvi poole (nn. hallid värvitoonid). Sellelt seisukohalt oleks õigem

lavale. Meieri-proua kinkis juubilarile kimbu punaseid roose kilukarraga ja palus kilukarda pärast rooside teise nõusse ümberpaigutamist saata tagasi, sest kilukarraga on tarvis heinalistele hommikule vett joogiks kaasa panna. Kas roosid olid kõnelejale või seltsile, seda oli raske aru saada, sest kõneleja oli poissmees. Tervitusi ütlesid kohalikkude organisatsioonide ja asutiste esitajad ning ühispanga kauaegne kassahoidja, kes pühitses ise samal päeval oma 18. aasta sünnipäeva ja 2³/₄ aasta ametijuubelit. Telegramme oli saabunud traadi teel, suusõnaliselt ja kirjalikult.

Rahvas võitis kõne ja tervitused suure vaimustusega vastu, plaksutas käsi, trampis jalgu ja karjus järelejätmatult piiss!, mis pidi tähendama, et kõigega oldi väga rahul.

siiski mingi sügavam hall valgustundeline tagafoon.

Halli fooni kui värvikombinatsioonide aluse rakendamisega laval annaksime ainuvalitsuse värvilisele pinnale. Seega aga saab valitsevaks dekoraator — isik, kelle vastu meie võitlemegi kogu aeg. Seega see põhimõte ei ole väikelaval vastuvõetav.

Kuid hall foon kui samas antud pind ruumi väärtusena omab läheduse, piiratuse iseloomu (ei ole ses suhtes neutraalne). Ja kuna see piiratuse tunnetus on iseloomulik siseruumile, siis halli fooni võime nimetada värvilt küll neutraalseks, kuid kujult s i s e r u u m i l e i s e l o o m u l i k u k s. Siseruumide eneste suhtes on ta aga neutraalne (õnneks!). Hallile foonile näitleja ilmudes me ei vaidle selle vastu, et ta on kuski siseruumis, ka siis, kui ainuski kõrvalasuv väärtus puudub. Kui me siin esitame näitleja mingis iseloomustavas kostüümis, näiteks pigitudud põllega — siis kahtleme ainult selles, kas see töömees on o m a t o a s. Kui aga lisame sinna töölaua paari liistuga, siis oleme veendunud, et just s i i n asubki kingsepa töötuba. Kui me aga asetame selle töölaua mingisse toadekoratsiooni raamistikku, siis, kuna omame ettekujutuse kingsepa töötoast, tekib meis võrdlemise tung. Ja see ei saa kunagi kasuks tulla väikelava dekoratsiooni tingimuses — sest ikka leiame midagi teisiti olevat

või veel puuduvat. (Oleme saanud liig palju selleks, et antut võtta sümboolina).

Siin on rakendunud sama, mida tahtsime saada kardinatega, mis aga ebaõnnestus seetõttu, et

- 1) meie ei valinud õiget kardinat tooni;
- 2) nad olid ebasoodsalt asetatud valguse suhtes;
- 3) nad eriti väikesel laval surusid ruumi liialt kokku ja sisaldasid siiski mingit (vahekäigulisile iseloomulist) eriruumi tunnetust.

Kuid meil pole tegemist ainult õnnelikude juhtudega, kus ruumi saame täpselt iseloomustada väga vähesega. See võimalus piirdubki vahest tööruumidega.

Et asetada aga neid, eluruumide seinalt võetud teinekord nii täpselt iseloomustavaid pisisasju, selleks peame siiski tooma lavale seinna pinda. Suurel foonil need pisisasjad ei leia üles intiimvahekorda seinaga ja omavad liialt rõhutatud väärtuse. Kuid see lavale toodud seinapind (nende asjakeste paigutamiseks) ei pruugi olla ikkagi realistlik sein kõigi uste ja akendega, vaid kas neutraalsete või ka juba iseloomustatud pindade konstruktsioon. Sellisena kaalutud konstruktsioonina on see võimalik ja just väga kunstipäraselt, õige napi pinnamaterjaliga. Kuid — ikkagi ainult suu-
rel, avaral tagaseinal.

Konstruktsioonina on antavad ka stiilsed ruumid, kuid neist tuleb loobuda väikelaval

Laulukoori kontserdist ei tulnud midagi välja, sest koorijuht oli pika ootamise ajal „väsinud“ ja lamas palkonil metsadekoratsioonide hunnikul. Tenor oli läinud alto-lauljaga metsa jalutama ja teised laulukoori liikmed, kes läksid neid otsima, ei tulnud üldse enam tagasi.

Algas näitemäng. Sufilöör, kes oli istunud kogu aeg oma kastis ja magama uinunud, äratati üles. Tegelasel, keda grimmi puudusel — rohukauplus oli pühapäeva tõttu kinni ja kirjatoimetaja pidi tühjade kätega linnast tagasi pöörduma — noorendati ning vanandati vesivärvidega ja värviliste kriitidega, seisid üksteise sabas sufilööri kasti man oma osa vaatamas ja sissemineku aega pähe tuupimas.

Esimese etteaste meesosaline vedas eesriide kõrvale — konstaabel aitas jälle takka — ja siis läks lahti. Oma osa algus oli tegelasil sulaselge ja nad ei vaadandud kordagi ette-
ütteleja poole, kes kaua aega vehkles meelet-
likke salamärke, kuid lõppeks pidi tõusma ise ja tooma laualt lambi oma kasti kõrvale, sest muidu oli pime ja ei näinud üldse ette ütelda. Lava omandas müstilise altvalgustuse ja tegelased hakkasid üha rohkem rehkendama ette-
ütteleja sõnade ja soovidega. Isegi need, kes kulisside taga, piilusid akna-avaustest ja ukse-
pragudest, millal antakse neile kutsuv märk ja hüütakse nende nimi sisseastumiseks.

Etteütteleja järjest sosistas, ergutas, töötas käte ja jalgadega ja peaga, kuid kõike oli ikkagi vähe. Osad läksid juba segi ja sõnadest

juba stiilse mööbli puudumise põhjusil. (Pole meie jõukohanegi teatri asendamine).

Välispiltidega ei ole lugu nii lihtne. Siin ennekõike peame andma mingi välisruumi iseloomustava tunnuse. Kui toome sellisele lavale näiteks kivi või kännu, siis tekib vaatlejas selle vastu küll huvi, kuid ta küsib kohe, milleks on see siia t o o d u d ? Ei aita ka pöösaste, puude jne. lisamine, emme kui tagafooni pole nendega üleni kaetud (Nii meie ehitamegi oma lavapilte!). Välispiltide puhul peame tagafooniit kiskuma siseruumi iseloomu (ja selles ongi raskus). Seda ei saa meie teistigi, kui kogu pildi ehitusel teisele põhimõttele asumisega (tagasi värvi suhtes neutraalsele aluspinnale). Siin on võimalik toime tulla ainult dekoraatori abiga. See võib valida (teosekohaselt) ühe kahest võimalusest: kas annab välispildi iseloomustuse pindadena (siluettidena) või sümbolitena. Realistlikeks lavastusiks on valitav ainult esimene suund (tagapõhi tõlgitsetakse mõisteliselt taeva siluettiks). Teisel juhul saab aga hall fooni ümbertõlgitsetud sümboolseks lavapildi täevaks niipea, kui kleebime sellele mingi sümboli (pilved, tähed, päike, linnud — ja vanajumala enesegi).

Halli fooni, kui sümboolset taevast, tuleb rakendada l a s t e n ä i d e n d e i s. Dekoraatsiooni teevad l a p s e d i s e. Meie aitame neid vahest värvipaberite valikul ja õhutameme hästi suure päikese, kuu, kuuse või

tuli puudus. Viimaks üks tagumistes publikuridades istuv noormees võttis asja juhtimise enda kätte. Ta oli seda näidendit varem juba näinud „Ringsõiduteatri“ külaskäigu etendusel, nüüd kahjatses koledasti, et meestil kukkus poolkogemata vaatama vana tuttavat mängu ja katsus oma piletit maha müüa 10% hinnalalandusega, kuid keegi ei hakanud õnge. Sest need, kes olid sees, ei tundnud enam väljaviskamise hirmu, kuid need, kes väljas, katsusid salamahti tagumistest ustest, akende kaudu või läbi tegelastetoa saali pääseda.

See tragü noormees transformeeris suflööri sosistatud sõnad helilise häälikuisse ja hõikas üle saali nii valjusti, et näitlejad p i d i d kuulma. Nad kuulsidki. Kordasid alistanult oma ning teiste osi ja näisid üpris õnneli-

seene lõikamisele. Kui nad seda siiski ei tee vajalises suuruses, siis koopeerime nende kavandi kohasemaise mõtutudesse.

Välispiltide moodustamisel ei tule meie toime halli fooniga. See andis meile küll avarad võimalused kõigi siseruumi piltide ehitamiseks — kuid ainult tingimusel, et ta sai tõlgitsetud neutraalseks siseruumide tagafooniiks. Siit järeldades on õige välispiltide moodustamine viia üle neutraalsele v ä l i s p i l t i d e foonile. Heleda horisondina ongi selline rakendunud.

Kuidas hakata ehitama neutraalsele foonile mingit ainsale iseloomustatud välispilti? Kuidas toimib siin teater? Ta toob iseloomustavaid detaile fooni ette (dekoraator) ja iseloomustub neutraalset fooni ennast (valgus). Kuidas võtame meie seda ettekirjutust?

Astusime esimesed sammud alles eile selleks, et õ i g e s s u u n a s hakata otsima neutraalset välispiltide tagafooni (pintsel on siin abitu). Tegelikult seega meie ringhorisont ei ole veel muud kui varjude tantsupõrand (halb siseruumide tagafooni). Meil ei saa veel juttu olla, meie valgustustingimusi, tagafooni enese iseloomustamise võimalust üksiku lavapildi jaoks (emme tuleb see iseloomustada üksikute koguarvule).

Seega oleme välja läinud ainult dekoraatorist. Et sellel vaevu neutraalset tagafooniil saada kätte ainsale iseloomustatud lavapilti, siis peame tooma lavale seda ainust võimali-

kena. Publik oli valmistuses, sõi vorsti, rüüpas sidrunisoodat ja rääkis Abessiinia sõjast. Asi edenes.

Komöödia subrett oli isäranis julge. Kogu lavalviibimise ajal ta ei kaotanud naerumüet näolt ja oli üldse võluvus ise. Tuli tarvis nutta, ta haaras pliidilt (mida kujutas suur õlekõrv punaste triipudega) taskuräti, surus selle korraks vastu silmi, tegi aih ja oih, tõmbas kaks korda õrnalt õlgadega — ja oli jälle endine imelahke poeprilli aleviku uhkemast servast. Grintmi ta oma näole ei lasknud panna, sest oli künnud reedel limas ja laskis kulne, ripsmeid ja huuli värvida.

Näitejuht torkas sellepolest silma, et tal oli oma osa imevärselt peas ja ta ei jäänud kordagi lavale hiljaks ega lahkunud seal ka

kult iseloomustavalt, seega väga häid detaile. Sest ainult nii palju, kui palju suudab detail, on antud — tagafoon meile tuge ei anna. Ja kuna meil pole ainustki sellist eset (on küll komplekt välispiltide halbu neutraalseid tundeid), siis, kui loeme enestele alandavaks teatri sõiduveest lahkumist, peame palkama omale dekoraatori. Sellise, kes meile ei pea andma neutraalseid pilditundeid, vaid iseloomustavaid detaile. (Kui meie kingsepa töölaual asemel oleksime asetanud lavale mingi (neutraalse) töölaual, siis, kui kingsepp oleks tulnud koos rätsepaga — meie ei oleks teadnud, kumb neist on külaline — või kas nad mõlemad pole võõrad).

Seega peame igale lavastusele andma uuesti maalitud dekoratsiooni — järelikult asuma alalise dekoraatori rakendamise põhimõttele. Organiseeritult on seegi võimalik, kuid see moodus ei jäta võimalusi väikelava oma tööjõu rakendamiseks. Dekoraator oleks mõeldav meil ikkagi ainult kui korraldaja, kes otsib soodsamaid tingimusi ja annab juhi-seid kohapealse tööjõu tagajärjekamaks rakendamiseks. Alalise dekoraatori rakendamise põhimõte ei ole väikelavapärane ja tuleb kõrvale heita.

Nii ei jää aga üle teist pääseteed välispiltide moodustamisel kui see, et iseloomustus tuleb anda suurel tagaseinal. On see suur tagasein täpselt häälestatud mingile ainsale, siis selle ees omavad ka neutraalsed

tunnused selle ainsa värvingu, ning meil nused selle ainsa värvingu, ning meil ongi leitud iseloomustatud lavapilt.

See kõikvõimas suure tagaseina häälestaja on ainuüksi valgus — ja seleni peame jõudma!

(Järgneb).

ARENKU

järgmine (5.)
number

ilmub

Võidupüha ko-
hase sisuga

20. juunil s. a.

Arenku toimetuse.

enne aega. Oma vastasmängijale sosistas süflööri asemel sõnu ette ja kahvatas juba pool tundi enne traagilise koha saabumist, mis alles rahulikult ilutses etteütteleja raamatu puhatal lehel. Kuni sealt näitleja suhu jõudis, oli näitejuht elanud üle mustuhat imeveidrat ja koomilist näomoonutist, mitte ainult seda, millist mõttes autor ja mida publik soovis näha.

Üldiselt näidend mõõdukalt rahuldavalt, ainult kolmanda vaatuse keskpaigas tuli pikem peatus, sest süflööril olid leheküljed sealt kohast alles lahti lõikamata ja ta palus uuesti publikult nuga, sest üks näitlejaist oli endise noa võtnud liitri avamiseks ja selle kühugi ära kaotanud. Liiakasuvõtjal ei olnud näidendis käepärast veksliplanku, selle asemel ulatas ta

naabrile oma isikutunnistuse, ja raha asemel toppis taskusse määratud taskurätiku.

Need olid väga väikesed püüdnused ja rahvas sai neist väga hästi aru. Oma näitlejaid tuttavad plikad ja poisid toetasid julgustavate sõnadega ja ühele südamesõbrale ulatati isegi tikutops lavale, kui selle suus süütamata pabeross hakkas juba vettima.

Näitlejate tuju oli üpris hea. Peo lõppedes hüpati täies varustuses lavalt maha publiku hulka ja visati tantsu algava koiduni. Ainult mõni väsinum nühhkis näolt grimmi ja vantsis uniselt kodu poole.

Meeleolu mul ja mu naabril oli 100°.

Juhtiva keskkoha kaugus takistab Lõuna-Eesti vabaharidustööd.

N. R.

Kultuurilise elu tõusu alul ärkamisajal ja hiljemgi on Lõuna-Eesti olnud Eesti vaimse elu kandjaks. Lehitsege Eesti üliõpilaskonna ajalugu, tutvuge suuremate, eelisesivsusaegsete ettevõtete tegevusega, vaadeldge lähemalt kogu ühiskondlikku elu enne iseseisvust, ja me veendume üha rohkem selles, et Lõuna-Eesti on mägingunud märksa suuremat osa meie kultuuri- loos kui Põhja-Eesti.

Tundub otse üllatavana, et kaasajal on lugu ümberpöördu: vaimlist pinget tundub Eesti lõunapoolsetes maakondades palju vähem kui põhjapoolsetes. Eesti Haridusliidul ja ÜENU-l on liikmete arv Lõuna-Eestis väike, E. Maanaiste Keskseks kurdab sama nähet; õpiringide arv ületab Põhja-Eestis mitmekordselt Lõuna-Eesti õpiringide arvu, referaatõhtuid, avalikke loenguid ja ettekandeid on Lõuna-Eestis harva. Raamatukogude ja lugejate arv ei ole siiski kuigi suurel määral erinev.

Pilt muutub aga täiesti kurvaks, kui tutvuda lähemalt eriti Võru-, Valga- ja Petserimaal asuvate seltside sisulise tegevusega. Olgu siinkohal toodud mõned näited hariduskonsulendi märkmikust.

*

P. Haridusseltsi juhtkond koosneb kohapealseist nimekaist tegelasist. Riigi ja omavalitsuste summade toetusel on üles ehitatud nägus, avar rahvamaja, muretsatud tarvilikud dekoratsioonid, ostetud valguspildiparaat ja raadio. Seltsi tegevus aga on juba tükil ajal täiesti soigus — isegi suuremate pühade ajal ei peetud pidusid, laulukoor puudub, raadioaparaat seisab luku taga, valguspildiparaadi kondensaator on puruks taotud. Mujal kurdetakse: meie ei saa töötada, sest meil puuduvad tarvilikud tegevusvahendid. Siin on kõik olemas, puudub ainult — tegevus.

*

U. rahvaraamatukoguselts asus 1921. aastal ehitama rahvamaja. Üksmeelselt hakati pih-ta, peremehed tõid kokku palke, maatamehed abistasid tööga. Kavatsus oli uhke: saalis peab olema vähemalt 300 istekohta, majas peavad olema kõik vajalised kõrvalruumid (eeskoda, jalutusruum, jne. jne.). Ehituseks saadi ka laenu — kulutati ära juba Kr. 12.000.— pu-hast raha.

Seal aga vaibus hoog — ehitus jäeti pooleli. Kava oli olnud liiga suur, teostamisel tekkisid raskused. Saadi valmis ainult jalutusruum, saal jäi pooleli. Nüüd peetaksegi peod külmas eeskojas, tegelastel tuleb laval olles tihti võidelda pakasega!

Sama selts peab üleval ka avalikku raa-matukogu. Seegi on korraldamata, raamatud segamini. Puudub juhataja. Ja seda — Raa-matu-aastal!

Et ka sellesama seltsi pidudel käib vähe rahvast, kuna seltsil puudub näitejuht ja näidend läheb ettekandele mõnikord ühe-kahe proovi järele, selles pole enam midagi imestada. Ei maksa soovida ka pidudelgi head korda, kui juba kõik on nii logisemas.

*

L. haridusseltsiga on samasugune lugu. Maja ehitati, aga maksta ei jõutud. Maksa-raskuste tõttu on haridusselts üldse lõpetanud oma tegevuse, sest sekeldused majanduslikkude asjadega röövisid tahte ka muuks tegevuseks. Rahvamaja on, aga jälle — kasutajaid pole!

*

O. haridusselts on varem olnud täiesti elujõuline organisatsioon. Korraga aga algas allakäik — ei kutsutud enam kokku juhatus-koosolekuid, katkes side juhatuseliikmete va-hel, laulukoor lakkas tegutsemast, üldine tege-vus vaibus. Keskasutus saadab ringkirju, aru-

andeid, kutseid kursustele — neile aga ei saabu ühtki vastust. Hiljem selgub — kirjavahetus on küll kätte saadud, aga juhatuse liige, kelle kätte tuleb post, ei informeerinud üldse teisi liikmeid saabunud materjalidest!

Haridusseltsi loiduse tõttu asusid aga vabaharidustöö alal tegutsema teised organisatsioonid, kelle ülesannetesse kaugeltki ei kuulu otsene vabaharidustöö.

*

Petserimaal on hariduslikke sellse terveit 59, kõik kiratsevad. Pidasid korraldatakse, sissetulekuid saadakse, aga üle ei jää midagi. Vene valdades tõusvat pidude sissetulek kuni kr. 180.—. Tasud tegelastele ja abilistele on aga nii suured, et ülejääki jääb harva. Eesti valdades, nagu Satserinna ja Meremäel, on takistuseks rahvamajade puudus ja majanduslikud raskused.

*

Igakord ei ole siiski majanduslikud raskused süüdi viletsas tegevuses. Nagu kirjeldasin juba varem P. seltsi puhul, nii on lugu ka H. haridusseltsiga. Siin on olemas avar rahvamaja, seltsil pole üldse võlgu, vaid hoopis selle vastu: rahvamaja ruumides asub kauplus ja meierei, neilt saadakse üüri. Tegevust aga ei ole seltsil kuigi nimetamisväärselt. Paar peokest aastas, see on ka kõik. Raamatukogu on üle antud vallale — et ei oleks tühjaga jändamist; laulukoor töötab koguduse juures, ja haridusselts ei võta vaevaks mitme aasta kestel üldkoosolekutki kokku kutsuda! Sealjuures on selts ainsaks hariduslikuks organisatsiooniks omas vallas!

*

On kohti, kust lahkud päris masendatult. R.-hariduselu juhiks on härra, kes on vähemalt 3 korda nime muutnud (okupatsiooni ajal saksapäraseks, nüüd jälle eestipäraseks), oma alluvate ees sageli esineb väga rõõmsatujuliselt ja kasvatusküsimusi arvas suutvat lahendada ainult karistustega — malakaga. Avaliku loengu ruumis, enne ettekande algust, on põrand kaetud paberrossiostega, kompvekipaberitega, ajalehetükkidega jne. Saali nurka ehitatud näitelava dekoratsioonid on puruks rebitud, põrandal vedeleb suuri kivimürakaid ja muud prahti. Kas maksab siis veel imestada,

kui sellises ruumis tunnevad end joobnud ja eetritarvitajad täiesti kodustena! Pole ka sugugi ootamatu, et kõnelejal tuleb end eriliselt kokku võtta ja kõik jõud alul selleks pühendada, et káratseva, vestleva, ajalehtelugeva, kompvekke sööva kuulajaskonna tähelepanu tõmmata kõne sisule.

*

Aga kõikjal pole asi siiski lootusetu. Kus leidub agaraid, teadlikke tegelasi, seal ei jää Lõuna-Eesti taha Põhja-Eestist. Adistes pole rahvamajagi, aga noored töötavad üliagaralt maatulundusklubis ja õpiringis, Rogosis on otse eeskujulik raamatukogu ja õpiring, Obinitsas haridusseltsi kodutööstusringi tegevust võib paljudele eeskujuks seada jne. jne. Kuid viga just selles ongi, et kõikjal ei ole agaraid ja teadlikke tegelasi.

Vabaharidustöö keskused — Haridusministeerium, Eesti Haridusliit, ÜENU Keskjuhatus, Põllutöökoda koos Maanaiste Keskseksi, Maanoorte Ühenduse ja Maakodukainistamise seltsiga, Naisliit, jne. asuvad Tallinnas. Kõnelejaid, kursusi, instruktoreid, kõike ergutavat ja maa selstitegelasi uuemate vabaharidustöö viisidega tutvustavat satub vahe-maa kauguse tõttu märksa vähem Lõuna-Eestisse kui Põhja-Eestisse. Ainult Tartu Ülikool ja Eesti Karskusliit asuvad Tartus, kuid — üliõpilaskond on ammu lakanud vabaharidustööst osa võtmast ja E. Karskusliidu tegevuski pole otseselt vabaharidustööd haarav. Olgu siiski märgitud, et E. Karskusliidu kaudu arendatav koduse kasvatus õpingute tegevus on siiski Lõuna-Eestis tunduvalt suurem kui mujal, sest neid õpinguid juhtiv keskus asub ligemal. Juhtiva keskkoha kaugus on Lõuna-Eesti vabaharidustöö otseseks pidurdajaks. Kui näiteks Järvamaa selts Tapa läheduses tahab korraldada avalikku loengut, siis maksab ta Eesti Haridusliidu kaudu kohale kutsutud pealinna kõnelejale ainult kr. 3.20 sõidukuludeks ja — korraldab loengu. Tahab aga Antsla läheduses asuv selts kasutada sama kõnelejat, tuleb tal tasuda sõidukuludeks kr. 11.30, ja võib olla ka veel kr. 1.50, — kr. 3.— platskaartide eest, kui kõneleja sõidab öösel! Me näeme, et Tallinna ümbruse ja pealinnale lähedal asuvate maakondade seltsid ka-

sutavadki ohtralt väliskõnelejaid, Lõuna-Eesti seltsid harvem.

Raamatu-aasta puhulgi on väliskõnelejaid, kirjanikke ja tesii kultuuritegelasi, lõunaestlased kasutanud märksa vähem kui põhjaestlased. Kuigi seltsidel ei tulnud kanda sel puhul kõnelejate sõidukulusid, ei olnud see ometi kõikjal teada. Kulude kartusel loobuti üldse väliskõnelejaist.

*

Asjaolu, et Lõuna-Eesti vabaharidustöö kipub jääma kiratsema, sunnib tõsiselt järele

mõtlemale. Asjasse tooks tubliski parandust va-
litsusasutuste vastutulek — võimaldada vaba-
haridustöö aladel teotsevail instruktoreil, kõ-
nelejail ja tesitel, kui nad sõidavad seltside
kutsel, tasuta sõit raudteedel. See võimaldaks
ka pealinnast kaugemal asuvatel seltsidel kasu-
tada suuremal määral keskkohtade nõuandeid.

Märksa suuremat kasu aga tooks Lõuna-
Eesti vabaharidustööle see, kui siinse vaba-
haridustöö korraldamiseks pandaks ametisse
eri töäjõud.

Kirjanduslik ringvaade.

„Eesti Kroonika“ 1935.

Kaastöölised H. Tammer, J. Jaanusson, H. Reiman, A. Elango, A. Palm, R. Paris. „Elav Teadus“ nr. 50. Eesti Kirjanduse Seltsi kirj., Tartus, 1936. 130 lk. Hind 1.— kr.

Iga kalendriaasta esimese veerandi lõpul saame juba neljandat korda E. Kirjand. Selt-
silt möödunud aasta „Eesti Kroonika“. Kuigi lühidalt, on püütud ometi anda ülevaade kõige olulisematest nähetest jooksva kalendriaasta kestel. Värsket „Eesti Kroonika“ numbrit peame pidama õnnestunumaks eelmistest, kuna kaastööliseks on seekord endisest rohkem eriteadlasi; selle tõttu omakorda on leidnud käsitlemist ka rida küsimusi, mida varem üldse ei puudutatud.

Välis- ja sisepoliitikast annab ülevaate H. Tammer, majanduselu vaatleb riikliku konjunktuurbüroo maj. os. juhataja J. Jaanusson, sotsiaalolusid käsitleb statistika kesk-
büroo abidirektor H. Reiman, keha- ja vaim-
set kultuuri kirjeldab A. Palm, kooli ja rahva-
haridust A. Elango ja kunstielu R. Paris. Rahvahariduse osas leiab käsitlust ka vaba-
haridustöö, nimelt on kirjeldatud üldiseid põ-
himõtteid, E. Haridusliidu tööd, noorsooliiku-
mist ja raamatukogusid. Viimaste puhul aga on jäetud vaatlemata lugejaskonna maitse ja loetavaimad raamatud, kuigi ilukirjanduse osas on isegi ühekaupa loetletud peagu kõik aasta kestel ilmunud teosed! Ons' selleks

tarvis nii palju ruumi raisata! Kahjuks on täiesti vaatlemata jäetud rahvaülkoolide tegevus ja kutsehariduse ala (Põllutöökoja ja kutseoskuseametite kaudu teostatav haridustöö). Teatrite kõrval on kontsertide vaatlemine nagu ära ununenud, kino ja raadio vai-
gitakse aga hoopis surnuks! Ometi mängi-
vad needki väga tähtsat osa kaasaegses elus.

Kuna kunstielu vaatleb seekord tuntud kunstnik R. Paris, kellelt on ilmunud ka rohkesti eriartikleid ja ülevaateid eesti kunstist juba varem, siis on seekord vaadeldud peale maalikunsti ka arhitektuuri ja rakendus-
kunsti.

Kui lubatakse veel esitada soovivaaludusi, siis näeksin meeleldi, et nii nagu majandus-
elu käsitluses toodaks ka rahvahariduse ja vaimse kultuuri osades võrdlusi eelmise aas-
taga — raamatu praktilisel käsitlemisel oleks see suureks soodustuseks.

Seltsitegelase ja õpiringlase kirjutuslaualt või raamaturiiulilt ei võiks „Eesti Kroonika“ 1935 kuidagi puududa.

Neeme Ruus.

A. Palgi, Mussolini.

A. Palgi kirjastus. Rakveres, 1935. Hind ?

Eesti „rahvaliidumise“ lõpuaktuse eel ilmus trükist Itaalia „rahvaliidumise“ juhi Benito Mussolini elulugu A. Palgi sulest (autori kir-
jastusel, Rakveres 1935).

Ülistades Mussolini autor kirjeldab roosilistes värvides tema kodukohta ja isegi päeva, millal sündis Mussolini („oli ilus pühapäev“, lk. 7). Kiidulaulu laudes A. Palgi ei märkagi, millisesse vasturääkivusse satub ta oma kiituse objekti Mussolini enda sõnadega ja viimase kaasmaalaste väidetega. Nii kinnitab A. P., et „Mussolini on pärinud eisiisalt rea iseloomujooni, esijoones südamlikkuse“ (lk. 9). Kuid; Mussolini iseloomustab end ise järgmiste sõnadega (lk. 11): „Ma olin rahutu, lõõgivalmis uulitsapoiss; enam kui ükskord tulin lõhki-visatud peaga koju. Kuid ma mõistsin kätte maksta. Ma olin julge puuviljavaras“. Oh seda „südamlikkust“ küll!

Koolis käies Mussolini „ronis pinkide alla, hirmutas seal tüdrukuid ja rebis poisse jalust“ (lk. 11). „Südamlikult“ muidugi!

„Ta oli metsik ja meeletu poiss. Oma väikest venda ta (Mussolini) lõi iga vähema kui vasturääkimise puhul“ (lk. 13). „Südamlikult“?

„Ta (Mussolini) piitsutas vaest hobust nii, et jõekaldale jõudnud oli see (vana hobune) kokku varisemas. Kõik see tegi temale põrgulikku lõbu“ (lk. 14). „Südamlikkus“ ja „põrgulik lõbu“ looma ja oma väikese venna piinamisest!

Kooliõpetaja ametis Mussolini „äge käitumine ajas õpilasile mõnigi kord hirmu peale, eriti kui ta käratas ja rusikaga lauale põrutas“ (lk. 45). Ons see „südamlikkus“?

Võib on see „südamlikkus“, kui 38 aastane võimuletüürija B. Mussolini töötab: „Tänasest päevast fashistid tunnevad ainult üht seadust — kõrbe seadust: silm silma vastu ja hamba hamba vastu“ (lk. 89)?

Jutt Mussolinist käesolevas raamatus lõpeb sündmustega enne fashistlikku võimuhaaramist, ehk autori A. Palgi sõnadega üteldes (lk. 92) — „uulitsavõitluse partei“ tegevusega....

V. Orav.

E. Past.

Jooni Eesti Mereasjanduse minevikust.

Tallinna merekooli lõpetanud kaugesõidukaptenite ühingu kirjastus, Tallinn, 1935. 224 lk. Hind 2.— kr.

Liiklemisolude arenemine ja muutumine annab sageli uue suuna tervele ühiskondlikule, majanduslikule ja kultuurilisele etule. Kujutlegem vaid, millised olid kaupade turustamise ja postiolud siis, kui veel puudusid raudteed ja omnibused! Mereasjanduski mõjutab tuntavalt mitte ükski saarlaste ja randlaste, vaid kaudsest kogu rahva elu.

E. Pasti töö Eesti mereasjanduse minevikust on pioneertöö. Ta ei pretendeerigi põhjalikkusele, nagu viitab juba tagasihoidlik pealkirigi. Ometi selgitab raamat aga väga kujukalt nii meie purjelaevanduse kui ka aurulaevanduse arengut. Faktidele, arvudele ja andmetele tugenev ülevaade on läbi põimitud merekarudele omastest naljalugudest ja vestlustest. Rohked pildid tekstis aitavad ülevaadet selgitada.

Raamat on kirjutatud väga populaarselt, rahvalikult. Mõned stiilikonarused ei vähenda sisu väärtust. Ajaloo, majandusteaduse ja eesti maateaduse õpringides ei tohiks jätta E. Pasti teos kõrvale. Ootame vaid, et samaladseid ülevaateid edaspidi ilmuks teistelt aladeltki (raudteeasjandusest, j. t.).

Neeme Buus.

Uusi raamatuid.

Bernhard Linde — Rännakuud keeristes.

Matkamäestusi Saksast, Rootsist ja Venest Maailmasõjg eel ja ajal. Kirjastus „Varak“ Tallinnas. Hind Kr. 2.20

A. H. Tammsaare — Der Däumlig.

Autorisierte Übersetzung aus dem estnischem. Eessõna Bernhard Linde'lt. Kirjastus „Varak“ Tallinnas.

Dr. Stefan Pomaranski — Józef Pilsudski elu ja teod.

Bernhard Linde autoriseeritud tõlge poola keelest. Kirjastus „Varak“ Tallinnas.

Toimetuse: J. Rummo (peatoimetaja), A. Sibul, A. Särev, E. Vender (vastutav toimetaja). Väljaandja: Eesti Haridusliit. Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Uus tänav nr. 2.

F-ma J. Ratasepa trükkikoda — Tallinn, Lai 43.

ARENG

on kultuuri- ja haridustegelaste
ajakiri.

ARENG toob oma veergudel juhtkirju, kirjutusi, ülevaateid ja kroonikat kultuuri ja vabaharidustöö mitmesugustelt aladelt.

ARENG on kõigi kultuuri- ja vabaharidustöö-tegelaste omavaהלiseks sidemepidajaks ja ustavaks kaastööliseks.

ARENG pühendab oma veergudel erilist tähelepanu enesearendustöö mitmekesistele vormidele ja nende väljaarendamisele.

ARENG on parimaks sõbraks ja nõuandjaks õpiringidele, maateatri tegelasile ja raamatukogudele.

ARENGU kaastööliseks on hulk tuntud teadusmehi, hariduse- ja seltskonnategelasi.

Arengu tellimishind aastas 2 kr., poolaastas 1 kr. (poolaasta viisi tellimine on võimalik 1. I— 30. VI ja 1. VII — 31. XII). Tellida saab igast postiasutusest.

TOIMETUS: J. Rummo (peatoimetaja), A. Sibul, A. Särev ja E. Vender (vastutav toimetaja).

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Uus 2—2, tel. 452-02.